

Kā valodu prasme ietekmē algas un nākotnes iespējas?

Latvijā krievu valoda dominē tehniskās nozarēs (rūpniecībā, transportā), arī sadzīves pakalpojumu jomā (frizētavās, salonos). Savukārt latviešu valoda biežāk nekā krievu valoda tiek lietota juridisko pakalpojumu jomā, tā dominē lauksaimniecības nozarēs.

Vai Latvijā valodu prasme palielina darbinieku vērtību un ceļ samaksu? Vai iedzīvotājs bez vairāku valodu prasmes tiek apkalpoti saprotamā valodā? Kā Latvijas iedzīvotāji pašvērtē savu valodu prasmi, valodu apguves vajadzību un iespējas? Atbildes uz šiem jautājumiem atklāj 2005. gada novembrī veiktais sociolingvistiskais pētījums, kurā tika aptaujāti 1060 ekonomiski aktīvie iedzīvotāji — strādājošie vai aktīvi darba meklētāji (593, kuri ģimenē runā latviešu valodā, un 467, kuri ģimenē runā krievu vai kādā citā valodā).

Vairākumu apmierina apkalpošanas valoda

Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju vairākums jūtas ērti patērētāju (pircēju, klientu) lomā, jo ikdienā lietotās valodas ir saprotamas.

- 78% valodu lietošanu Latvijā vērtē kā pilnībā vai drīzāk atbilstošu ērtībai;
- 13% uzskata, ka valodu lietošana drīzāk neatbilst ērtībai;
- 2% valodu lietošanu vērtē kā ērtībai pilnīgi neatbilstošu;
- 7% bija grūti novērtēt valodu lietošanas ērtību.

Biežāk ar valodas vidi Latvijā ir neapmierināti vienas valodas pratēji, kuri arī vienkāršākajās sadzīves situācijās — iepērkoties vai skatoties televizoru — informāciju uztver tikai krievu vai latviešu valodā. Latviski nespēj sazināties 12% un krieviski — 9% ekonomiski aktīvo iedzīvotāju. Tomēr neapmierināto skaits ir mazāks par vienas valodas pratēju skaitu, jo:

- vairāku valodu pratēji cenšas izskaidrot informāciju saprotamā valodā;
- Latvijā ir reģioni, kuros vienas valodas prasme ir pietiekama, lai apmierinātu ikdienas vajadzības.

VALODAS LATVIJĀ. Kas ieņems tukšo vietu?

Latviešu valodas kā vienīgās valodas pratēji biežāk sastopami Kurzemes un Vidzemes lauku apdzīvotajās vietās. Krievu valodu kā vienīgo saziņas valodu lieto 19% Latgales un 14,5% Rīgas un Rīgas rajona iedzīvotāju.

Iepriekšējos gados valodu prasme ir izveidojusies tā, ka 90,1% ekonomiski aktīvo iedzīvotāju bez grūtībām saprot pircējiem krieviski adresēto informāciju, latviski sniegto informāciju saprot 86,7%. Latvieši bez grūtībām biežāk spēj saprast pircējiem un TV skatītājiem adresētu informāciju krievu valodā, bet sarežģītākās situācijās — lasot laikrakstus, apmeklējot banku, ārstniecības iestādi vai mācību kursu — 20–25% ekonomiski aktīvo iedzīvotāju būtu grūti uztvert informāciju krievu valodā. Latviešu valodas sapratne šādās situācijās radītu grūtības 17–22% ekonomiski aktīvo iedzīvotāju (sk. 1. attēlu).

Valodu prasmes vērtība

Konkurence liek Latvijas uzņēmumiem rūpēties par patērētāju ērtībām. Apkalpošana

biežāk tiek uzticēta darbiniekiem ar labu latviešu un krievu valodas prasmi. Jo tā nodrošina uzņēmumu konkurētspēju. Kā šī prasme tiek atalgota Latvijas darba tirgū?

Viszemākie ienākumi pašlaik ir tiem ekonomiski aktīvajiem cilvēkiem, kuri darba jautājumos prot sazināties tikai vienā valodā (sk. 2. attēlu). Vairāku valodu (īpaši latviešu valodas) prasmju trūkums liedz ieņemt labāk atalgotus amatus, kuros nepieciešama sazišanās ar klientiem, uzņēmuma darījumu partneriem un valsts struktūrām.

Valodu neprasme traucē arī brīvu darba nozares izvēli, jo valodas vide dažādās nozarēs ir atšķirīga. Krievu valoda dominē tehniskās nozarēs (rūpniecībā, transportā), kur darba specifika dēļ strādājošie biežāk sazinās nevis ar klientiem, bet ar citiem uzņēmuma darbiniekiem. Tā dominē arī sadzīves pakalpojumu jomā (frizētavās, salonos) — iespējams, tas saistīts ar darbaspēka pāriešanu no likvidētajām rūpnīcām uz pakalpojumu sfēru. Latviešu valoda biežāk nekā krievu valo-

da tiek lietota juridisko pakalpojumu jomā un dominē lauksaimniecības nozarēs.

Darbinieki ar labu latviešu un krievu valodas prasmi uzņēmumos nodrošina pietiekami augstu ikdienā nepieciešamo apkalpošanas līmeni, kas apmierina vienas valodas pratējus. Tomēr latviešu un krievu valodas pratējiem darba samaksa pašlaik nedaudz atšķiras no vienas valodas pratēju darba samaksas. Tas saistīts ar valodu prasmes pieprasījuma un piedāvājuma līdzsvaru. Vajadzība sazināties ar klientiem latviešu un krievu valodā ir tikai 53% strādājošo — pārējie darbā reti tiek saņemti un apmeklētājiem. Valodu prasmes piedāvājums ir pietiekami liels — gandrīz puse (48%) Latvijas ekonomiski aktīvo iedzīvotāju brīvi saprot teikto, runā, lasa un raksta gan latviešu, gan krievu valodā.

Darbinieku materiālos ienākumus būtiski palielina trešās valodas prasme. Trešā visbiežāk ir angļu valoda. Nepieciešamība darbā runāt angļu valodā, lasīt vai saprast angļu valodu pašlaik ir trešajai daļai darbinieku, kuri strādā ar uzņēmuma klientiem Latvijā vai ārvalstīs. Prasme brīvi lietot angļu valodu darbā rada lielāku drošības izjūtu par nākotni. Tas liecina, ka angļu valodas prasme intuitīvi saistās ar darbību starptautiskā mērogā un ar zināmu prestiža stāvokļa simbolizējumu.

Valodu prasmes ieguvumu dēļ lielākā daļa (63%) ekonomiski aktīvo Latvijas iedzīvotāju vēlētos apgūt kādu valodu vai uzlabot tās prasmi. Varam secināt, ka valodu apguve Latvijā notiek lēnāk, nekā iedzīvotāji to vēlētos. Pētījums liecina, ka apstākļi ļauj mācīties valodu tikai 46% gribētāju, turpretī 54% mācībām neatliek līdzekļu vai brīva laika.

Izvēle valodu krustcelēs

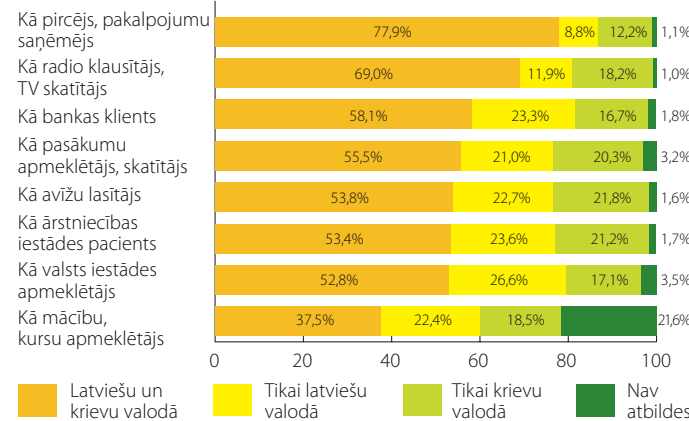
Valodu prasme līdzīgi datorprasmei nosaka iespējas amatu, darba pienākumu sadalē, kā arī karjeras veidošanas līmeņus:

- vienas valodas prasme biežāk saistās ar noslēgtāku komunikāciju uzņēmuma iekšienē un darbu izpildi kādā tehniskā jomā vai lauksaimniecībā;
- latviešu un krievu valodas prasme paver papildu iespējas darboties uzņēmuma ārējo sakaru līmenī — risināt jautājumus ar uzņēmuma partneriem Latvijā;
- latviešu, krievu un angļu valodas prasme sniedz iespēju darboties arī uzņēmuma starptautisko sakaru līmenī, izprotot gan ražošanas, gan klientu apkalpošanas, gan uzņēmuma ārējo attiecību jautājumus Latvijā un ārvalstīs.

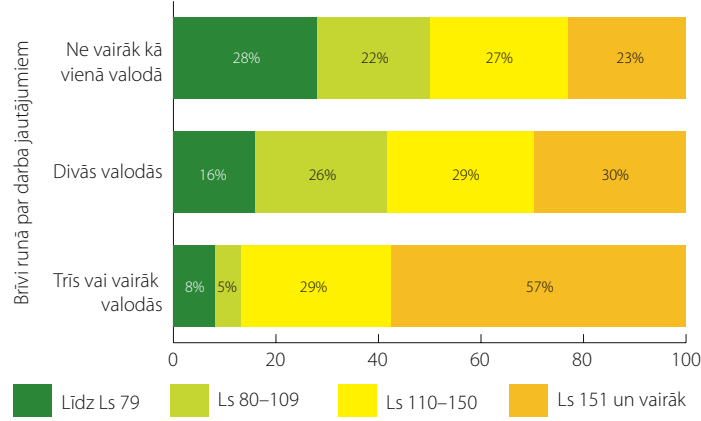
Latvijā retāk var sastapt cilvēkus ar divu darba valodu prasmi, no kurām viena ir angļu valoda. Jāpiebilst, ka laba angļu un latviešu vai angļu un krievu valodas prasme ir nepietiekama, lai brīvi darbotos uzņēmuma ārējā komunikācijā vietējā un starptautiskā

Republika.lv

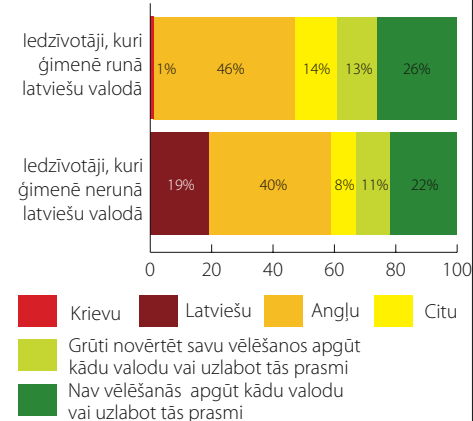
1. ATTĒLS. IEDZĪVOTĀJU SPĒJA KONKRĒTĀ SITUĀCIJĀ BEZ GRŪTĪBAM SAPRAST INFORMĀCIJU

2. ATTĒLS. VALODU PRASMES DARBA JAUTĀJUMOS UN IENĀKUMI UZ VIENU ĢIMENES LOCEKLI MĒNESĪ

3. ATTĒLS. KURU VALODU VISVAIRĀK VĒLĒTOS APGŪT VAI UZLABOT TĀS PRASMI

līmenī; šajā gadījumā rodas grūtības izprast to klientu daļu, kuri nerunā angliki un vāji pārvalda latviešu vai krievu valodu. Plašākas iespējas un lielāka vērtība darba tirgū pašlaik ir triju valodu pratējiem.

Ekonomiski aktīvie iedzīvotāji neatkarīgi no ģimenē lietotās valodas visvairāk vēlas apgūt angļu valodu (sk. 3. attēlu). Cilvēkiem, kuri ģimenē nerunā latviski, bieži visaktuālā-

pieprasījums atkal pieaug tirdzniecībā, celtniecībā, transportā un citās nozarēs. Ja šis pieprasījums netiks apmierināts, kavēsies uzņēmumu attīstība. Ja, vajadzības spiesti, uzņēmumi pieaicinās darbaspēku no citām valstīm, tas noteikti ietekmēs valodu lietojumu Latvijā. Neatbildēts paliek jautājums par to, kā uzņēmumiem vajadzīgi ārzemnieki iekļausies valodas vidē.

Daļai cilvēku no krieviski runājošām ģimenēm ir grūtāk attīstīt latviešu valodas prasmi, ja krieviskā valodas vide darbā un klientu valodai pieskaņotā apkalpošana ārpus darba joprojām ierobežo iespējas praktizēties latviešu valodas lietošanā. Arī ekonomiski aktīvajiem cilvēkiem no latviskajiem lauku rajoniem būs grūti integrēties lielpilsētu darba tirgū, kurā joprojām ir vajadzība pēc krievu valodas prasmes.

Ikdienas saziņā valda pretimnākoša attieksme pret valodas nepratējiem — tie, kuriem valodu prasme ir labāka, parasti pieskaņojas latviešu vai krievu valodas nepratēju iespējām. Līdzīgi bieži pieskaņojas gan krievi, gan latvieši.

Tomēr pētījuma dati liecina arī par to, ka sabiedrībai kopumā nav lielas intereses par valodas vides attīstības iespējām. Tie, kuriem valodu prasme vairs nerada grūtības, maz interesējas par to, vai valodu nepratējiem ir iespējas uzlabot savu prasmi. Valodas nepratēji bieži mēģina pievērst plašāku uzmanību savam stāvoklim, bet nerod atsaucību un tāpēc ir spiesti pārspriest šo tēmu savā lokā.

Valodas vides attīstības izpratne kļūst aktuāla pēdējā laikā, kad plašsaziņas līdzekļos aizvien biežāk tiek apspriests darbaspēka trūkums Latvijā un ārzemju viesstrādnieku izmantošanas iespējas. Pēdējo 50 gadu pieredze liecina, ka pašplūsmā atstāta valodas apguve ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem rada noslogojuma izjūtu. Arī pašlaik pārmaiņas valodas vidē ir straujas, spēki tiek veltīti vairāku valodu prasmes attīstībai. Objektīvu apstākļu dēļ dažās iedzīvotāju grupās var pieaugt neapmierinātība ar valodas vidi, ja tā nesniegs pietiekamas izaugsmes un labklājības izredzes. Valodu nepratēji var nokļūt *slēgtā aplī*: valodu neprasmes dēļ tiek piedāvāts zemāks atalgojums, tāpēc jāuzņemas lielāka darba slodze, kā dēļ valodu apguvei pietrūkst naudas vai laika, karjera neveidojas, un atalgojums nepieaug.

Ekonomiski aktīvajiem Latvijas iedzīvotājiem ir vēlme apgūt valodas. Tomēr to

apguvei, tāpat kā datorprasmes vai auto vadīšanas prasmes apguvei, nepieciešami resursi — laiks, līdzekļi, iemaņu praktiskas nostiprināšanas iespējas. Lai labāk izprastu saikni starp darba tirgus veidošanos un attieksmi pret valodu prasmi, ielūkosimies Centrālās statistikas pārvaldes datos. Tie liecina, ka no 1951. līdz 1990. gadam Latvijā celtajiem uzņēmumiem hroniski pietrūka vietējā darbaspēka. Atsaucoties uz darbaspēka pieprasījumu, uz dzīvi Latvijā ik gadu pārcēlās 50–60 tūkstoši cilvēku — ik gadu aptuveni 2,3% no Latvijas iedzīvotāju kopskaita.

Tik intensīvas ieceļošanas dēļ četrdesmit gados Latvija kļuva par *jaunapdzīvotu* zemi, ja vien nebūtu arī pretējas darbaspēka plūsmas — ik gadu no Latvijas aizbrauca 1,7% no iedzīvotāju kopskaita. Ieceļotāju vairākumam veidojās īslaicīga saikne ar Latviju, tāpēc latviešu valoda palika sveša. Šādos apstākļos pielāgoties varēja vienīgi latvieši, cenšoties apgūt krievu valodas prasmi.

Pēc 1991. gada iebrucēju un aizbraucēju ilgtermiņa migrācijas plūsmas pakāpeniski saruka. Arī pēc iestāšanās Eiropas Savienībā ilgtermiņa migrācija ir samērā neliela — ārvalstīs strādājošie Latvijas iedzīvotāji nav noskaņoti uz pastāvīgu dzīvi ārpus Latvijas. Statistikas dati par ilgtermiņa migrāciju liecina, ka darba tirgus procesos iestājies jauns posms. Pēc pārejas periodā dominējušās prombraukšanas darbaspēka pieprasījums Latvijā atkal ir aktuāls. Vai turpināsim uzskatīt, ka sekmīgai masveidīgai valodu apguvei pilnīgi pietiek ar vajadzību? Tas nozīmē, ka iedzīvotājiem pašmācības ceļā atkal būs jāapgūst viesstrādnieku valoda. Nav izslēgts, ka šoreiz tā nebūs mums jau pazīstamā krievu valoda, bet Eiropas Savienības kaimiņu bulgāru vai rumāņu valoda. 🇷🇺

Izmantoti dati, ko sociolingvistiskā pētījumā 2005. gada novembrī noskaidroja Valsts valodas aģentūra sadarbībā ar pētījumu un konsultāciju firmu *Data Serviss*: //

Plašākas iespējas un lielāka vērtība darba tirgū pašlaik ir TRIJU VALODU PRATĒJIEM. Ekonomiski aktīvie iedzīvotāji neatkarīgi no ģimenē lietotās valodas visvairāk vēlas apgūt angļu valodu.

kā ir latviešu valodas apguve, jo tā paver plašākas iespējas darba tirgū. Latviešiem pašlaik ir lielāka orientācija uz Eiropas Savienības tautu valodām, un tikai 1% vēlas attīstīt nepietiekamo krievu valodas prasmi.

Krieviem valodu apgūšana izrādījās aktuālāka, jo ir būtiska vēlme apgūt pakalpojumu sniegšanā un vietējo uzņēmumu vadīšanā nepieciešamo latviešu valodu. Turpretī daudziem latviešiem krievu valodas prasme pašlaik ir atbilstoša sarukušajam darba tirgus prasībām. Interesi par krievu valodas padziļinātu apgūšanu mazina lietojuma nepieciešamības trūkums — ir samazinājies nodarbināto skaits rūpniecībā, un tehniskās ražošanas nozares mazāk saista strādājošo uzmanību.

Rūpniecībā un tehniskajās nozarēs dominējošajai krievu darba valodai bija pieprasījums uzņēmumos, kuri ražoja preces galvenokārt padomju pircējiem ārpus Latvijas. Pēc 1990. gada ražošana ārējam tirgum būtiski samazinājās. Saruka arī Latvijā saražoto gala produktu un pakalpojumu kopējā vērtība, kuru raksturo iekšzemes kopprodukts. Tikai 1999. gadā šis ekonomikas rādītājs atkal sasniedza 1980. gada līmeni.

Vajadzība iemācīs?

Ekonomikai aktivizējoties, darbaspēka

Valodu apgūšanā ļoti būtiska ir izglītības sistēmas loma. Skola un augstskola pēdējos gados efektīvi palīdz apgūt latviešu, krievu un angļu valodu, sagatavojot darba tirgum konkurētspējīgu jaunatni. Pētījumā savu valodu prasmi visaugstāk novērtēja jaunieši.

- 18–25 gadu vecuma grupā 19% spēj bez grūtībām lasīt darba informāciju trijās un vairāk valodās;
- 26–35 gadu vecuma grupā to spēj 10,4%;
- 36–45 gadu vecuma grupā – tikai 2,4%;
- 46–60 gadu grupā – 8,5%;
- grupā virs 60 gadiem – 6%.

No pētījumā izteiktajiem valodu prasmes vērtējumiem var secināt, ka:

- valodu mācīšanas kvalitātē Latvijā gadu gaitā ir vērojamas būtiskas svārstības;
- zemāka valodu mācīšanas kvalitāte bijusi cilvēkiem vecumā no 36 līdz 45 gadiem;
- agrāk valodu mācībā iekavēto grūti atgūt turpmākajā darba dzīvē.

Bez īpašas mācīšanās ir sarežģītāk apgūt valodu, kuru cilvēks reti lieto ikdienā. Tāpēc tiem, kam skolas un studiju gadi jau pagājuši, ir grūtāk apgūt angļu valodu, lai ar šīs valodas prasmi celtu savu konkurētspēju darba tirgū.

Republika.lv